

Τ' άμοιρο, το σκοτεινό τρυγόνι

Από την **Μ. Θεοδοσοπούλου**

Ερωτικός Παπαδιαμάντης

ανθολόγηση: Χριστόφορος Λιοντάκης
 εκδόσεις **Πατάκη**, σ. 473, € 16,70

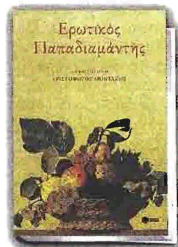
Μια συλλογή διηγημάτων δεν ευτύχησε να πιάσει στα χέρια του ο Παπαδιαμάντης, παρότι, για χρόνια, φαίνεται να το επιθυμούσε. Το δηλώνει, μάλιστα, δημοσίως για πρώτη φορά, με την αγγελία που αποστέλλει προς δημοσίευση στις εφημερίδες, με ημερομηνία 1η Αυγούστου 1891, για την προσεχή έκδοση συλλογής δεκαπέντε διηγημάτων, δημοσιευμένων και αδημοσίευτων, με τον τίτλο, «Τα θαλασσιά ειδύλλια». Ποτέ, όμως, δεν διέθετε τα οικονομικά μέσα, ούτε ποτέ στάθηκε καλός στο «να κρούει τας θύρας των μεγάλων». Η αγγελία καταλήγει με τη φράση: «Παρακαλώ τους φιλαναγνώστας να με συνδράμωσιν». Ωστόσο, παρά τη φήμη, την οποία, συν τα χρόνια, απέκτησε κατά την επόμενη εικοσαετία, ούτε οι εκδότες βιβλίων και περιοδικών, με τους οποίους συνεργάζονταν, τον συνδράμαν, ούτε οι υψηλά ιστάμενοι φίλοι και λοιποί θιασώτες του. Αντ' αυτού, του πρόσφεραν μια πανηγυρική εκδήλωση για την εικοσιπενταετηρίδα του, που και λιγότερο την ποθούσε και μόνον εξ αντανάκλασως την ευχαριστήθηκε, αν υποθέσουμε ότι την ευχαριστήθηκε.

Η ειρωνεία είναι ότι, έναν χρόνο μετά τον θάνατό του, εκδόθηκαν μαζεμένες δέκα συλλογές διηγημάτων του. Δέκα, σωστά διαβάσατε. Αυτή ήταν η αρχή, πραγματικά πληθωρική, λες και εξαργυρώνονταν απέναντί του κάποια οψιφανής ενοχή. Οπως και να έχει, στη διάρκεια του ενός αιώνα από τον θάνατό του, που οσονούπω συμπληρώνεται, συνέχισαν να εκδίδονται και να επανεκδίδονται ανθολογίες διηγημάτων του, σε άτακτα διαστήματα, παρακολουθώντας τους εορτασμούς των επετείων του. Όλες αυτές οι εκδόσεις καταρτίζονται σύμφωνα με τις αναγνωστικές προτιμήσεις των ανθολόγων. Γεγονός που δηλώνεται και από την απαράλλακτη τιτλοφόρησή τους. Προτάσσεται ο τίτλος του διηγήματος που θεωρείται το σημαντικότερο της συλλογής και ακολουθεί η επωδός «κι άλλα διηγήματα». Όσο για τις θεματικές συλλογές, μέχρι την τελευταία δεκαετία του περασμένου αιώνα, περιορίζονται στο εορταστικό διήγημα, με ποικίλες ανθολογήσεις χριστουγεννιάτικων, πρωτοχρονιάτικων και πασχαλινών διηγημάτων. Εξάφρηση αποτελεί η προαναγγελθείσα από τον ίδιο τον Παπαδιαμάντη συλλογή, «Τα θαλασσιά ειδύλλια», που, τελικά, πρωτοεκδόθηκε παραλλαγμένη 33 χρόνια αργότερα.

Μόλις το 1993 εκδίδεται μια πρώτη θεματική συλλογή που ξεφεύγει από τον κανόνα του εορταστικού διηγήματος. Είναι τα «Διηγήματα της αγάπης», επιλεγμένα από τον ζωγράφο Γιώργο Κόρδη, ο οποίος και τα εικονογράφει. Ο ίδιος, το επετειακό 2001, εκδίδει τη συλλογή «Δυναίκες της προσημνίας και του καμμού», αναδεικνύοντας ζωγραφικά, με μοναδικό τρόπο, τις, κατά τον Ζήσιμο Λορεντζάτο, «Ρωμιές» του Παπαδιαμάντη. Εκείνη τη χρονιά, ορισμένοι «πιστοί» του Σκιαθίτη ανθολογούν και πάλι διηγήματά του, σύμφωνα με το προσωπικό τους γούστο. Μεταξύ αυτών, μια ανθολογία διακρί-

Έργο της **Μαργαρίτας Μνακοπούλου**

νεται για την πρωτότυπη θεματική της. Ο Στρατής Πασχάλης επιλέγει 19 διηγήματα, που τιτλοφορεί «Σκοτεινά παραμύθια» και τα οποία κινούνται στον χώρο της μαγείας, της δεισιδαιμονίας και του υπερφυσικού. Στη συνέχεια, επανέρχονται συλλογές εορταστικών διηγημάτων και μία αθηναϊκών. Εφέτος, παραμονές του επόμενου επετειακού έτους Παπαδιαμάντη, ένας άλλος ποιητής, ο Χριστόφορος Λιοντάκης, παρουσιάζει μια ανθολογία που προβάλλει το ερωτικό στοιχείο.

Βεβαίως, ερωτικά διηγήματα συναντάμε και στις προηγούμενες τρεις ανθολογήσεις μη εορταστικού διηγήματος, σαν μια τάση εκκοσμίκευσης του παπαδιαμαντικού έργου. Μόνο που εκεί βρίσκονται αναμεμιγμένα με άλλα διηγήματα κοινωνικού περιεχομένου.

Από τα συνολικά 169 διηγήματα του Παπαδιαμάντη, ο Λιοντάκης επιλέγει 28. Δεν διατίθενται ότι είναι το σύνολο των ερωτικών διηγημάτων του Σκιαθίτη, αλλά τα κρίνει ικανά και αναγκαία για να μεταδοθεί «η ερωτική αύρα της γραφής του». Για την πλάγια οπτική του ανθολόγου προιδεάζει το καταληκτικό διήγημα της συλλογής, «Το ιδιόκτητο». Να θυμίσουμε ότι θέμα του εν λόγω διηγήματος είναι ένας αθηναϊκός οίκος ανοχής, με ιδιοκτήτρια μια θεοσεβούμενη παπαδοπούλα. Στις δύο ερωτικές συμβαίνει στο διήγημα, υπονοούνται μόνο τα συνήθη λαμβάνοντα χώρα σε παρόμοιους οίκους. Το σημαντικό, όμως, είναι ότι ο ανθολόγος προχωρεί ένα βήμα παρακάτω. Οπως δηλώνει και ο τίτλος του βιβλίου, αναφέρεται σ' έναν «ερωτικό Παπαδιαμάντη». Η μετατόπιση από το μυθοπλαστικό περιεχόμενο ενός διηγήματος στον ίδιο τον συγγραφέα γίνεται υιοθετώντας την υπόθεση ότι ο συγγραφέας αυτοβιογραφείται. Δηλαδή, μετά 36 συναπτά έτη, επανακμύπτει ο «αυτοβιογραφούμενος» Παπαδιαμάντης, που εισηγάει η ομότιτλη μελέτη του Παναγιώτη Μουλλά. Αυτή τη φορά, σχεδόν λαθραία, μέσω ορισμένων ψυχαναλυτικών ερμηνειών, που φαίνεται να κερδίζουν έδαφος, ακόμη και όταν λεκτικά, όπως εδώ, καταδικάζονται.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αλλαγή πρόσλη-

ψης του Παπαδιαμάντη από τον ανθολόγο. Παρά τη πρόσφατη ανθολόγηση δεν είναι η πρώτη που καταρτίζεται. Υπάρχει μια προηγούμενη προ δεκαπενταετίας, λησμονημένη, όπως φαίνεται, ακόμη και από τον ίδιο. Είχε εκδοθεί στη σειρά «Μικρή κιβωτός» (εκδ. Μπάστας-Πλέσσης), απαρτίζεται από 22 διηγήματα και τιτλοφορείται «Το σκοτεινό τρυγόνι». Θυμίζουμε ότι «σκοτεινό τρυγόνι» αποκαλούσε εαυτόν ο Παπαδιαμάντης σ' ένα ποίημα «προς τη μητέρα του», γραμμένο στο πίσω μέρος επιστολής, που έστειλε στον πατέρα του, από την Αθήνα, στις 18 Απριλίου 1874. Οι δύο ανθολογίες συμπίπτουν σε 11 διηγήματα και σε μέρος της εισαγωγής. Διαφοροποιούνται, όμως, σαφώς ως προς το πνεύμα της σύλληψής τους. Την παλαιότερη εισαγωγή ο Λιοντάκης την ξεκινά σε τόνο εξομολογητικό, αναφερόμενος στις πρώτες παπαδιαμαντικές του αναγνώσεις. Μετά δίνει συνοπτικά τα βιογραφικά του Παπαδιαμάντη, καταδικάζοντας ως προκρούστεια την κριτική υποδοχή που του επιφυλάχτηκε στο πέρασμα του χρόνου. Οχι, πάντως, συλλήβδην την κριτική, όπως στην πρόσφατη εισαγωγή του. Εκεί, το «σκοτεινό» εκλαμβάνεται μάλλον ως το «άμοιρο», κατά τον παπαδιαμαντικό στίχο, «Μάννα μου, εγώμαι τ' άμοιρο, το σκοτεινό τρυγόνι». Ενώ, σύμφωνα και με τον τίτλο της εισαγωγής, εξάφεται «ο ανθηρός του λόγος». Όσο για τον μονήρη και δυστυχή βίο του Παπαδιαμάντη, καταφεύγει σε μαρτυρίες ανθρώπων που τον γνώρισαν. Αντιθέτως, στην καινούρια εισαγωγή, αφού επαναλαμβάνει τα γενικά, προχωράει στην ψυχρογράφηση του, στριζόμενος σε αποσπάσματα από δύο διηγήματα. Ένα σύντομο από «Τα ρόδι' ακρογιάλια» και ένα εκτενέστερο από το διήγημα «Η Φαρμακολύτριά». Στο πρώτο, ο Παπαδιαμάντης, κατά τον Λιοντάκη, εξομολογείται τη μοναξιά του και ότι έχει «κρυφή πληγή» ενώ, από τις υποτιθέμενες εξομολογήσεις του στο δεύτερο, τεκμαίρει ότι «κατατρώχεται και βασανίζεται από πάθη». Προς έμφαση, τιτλοφορεί την εισαγωγή «Η κρυφή πληγή», κάνοντας λόγο για ένα «καλά κρυμμένο μυστικό» του Παπαδιαμάντη και γενικώς, για «απόκλιση του» από την ευθεία οδό. Αλλωστε, και τα ερωτικά διηγήματα που επιλέγει τα χωρίζει σε δύο κατηγορίες: σε όσα ο Παπαδιαμάντης υιο-

θετεί πρωτοπρόσωπη αφήγηση, τα οποία ο ανθολόγος εκλαμβάνει ως προσωπικές ερωτικές ιστορίες του συγγραφέα, και σ' εκείνα που περιγράφει ερωτικές ιστορίες των πρώων του. Σαφώς ανώτερα θεωρεί τα πρώτα, ανθολογώντας, μεταξύ άλλων, απόσπασμα από «Τα ρόδι' ακρογιάλια» (διαφορετικό και το επιστρατευμένο στην ψυχρογράφηση) και τα δίδυμα διηγήματα του 1900, «Η Φαρμακολύτριά» και το «Αμαρτίας φάντασμα». Αυτά ακριβώς τα δύο διηγήματα δείχνουν ότι ο ανθολόγος ζητεί να προσδώσει μια σκοτεινή διάσταση στον ερωτισμό του Παπαδιαμάντη. Διαφορετικά, δεν θα εξαίρουσε ένα ερωτικό διήγημα, όπως, λ.χ., το «Αποκριάτικη νυχτιά», όπου ένας φτωχός οπουδαστής, νοκάρης σε αθηναϊκό αστικό σπίτι, είναι ερωτευμένος με την κόρη της οικογένειας. Διήγημα που υπερπλασιάζει ο Μουλλάς στα «αυτοβιογραφικά» του Παπαδιαμάντη.

Ανάμεσα, όμως, στις δύο ανθολογίες του Λιοντάκη παρεμβάλλονται δύο εξ Εσπερίας ερχόμενες μελέτες, που πολύ συζητήθηκαν. Του Δάκη Προγκίδη, που ανακηρύσσει μέγα μυθιστοριογράφο τον Παπαδιαμάντη, στριζόμενος στα «Ρόδι' ακρογιάλια» και μόνο. Και η ψυχαναλυτική ανάλυση του Γκι Σονιέ, που βασίστηκε στα δύο δίδυμα διηγήματα, που προαναφέρθηκαν. «Διήγημα-κλειδί» χαρακτηρίζει σε συνέντευξή του ο Λιοντάκης το διήγημα «Η Φαρμακολύτριά», στο οποίο θεμελιώνει ο Σονιέ τον «μύθο» ενός «εωσφορικού δημιουργού».

Συνοψίζοντας, η εκατονταετία από τον θάνατο του Παπαδιαμάντη εκκινεί με το εορταστικό διήγημα και κλείνει με το ερωτικό, ενώ ο Σκιαθίτης μεταμορφώνεται από «κοσμικαλόγερο» σε σκοτεινά «ερωτικός». Τέλος, όσον αφορά τα κείμενα της πρόσφατης ανθολογίας, δεν αναφέρεται από ποια Άπαντα Παπαδιαμάντη αναφέρονται. Οχι, πάντως, από εκείνα των εκδόσεων Δόμος, στα οποία είχε στριχτεί η προηγούμενη ανθολογία Λιοντάκη. Ενώ το γλωσσάρι που υπογράφει ο ίδιος ο ανθολόγος, φαίνεται να ακολουθεί το παπαδιαμαντικό γλωσσάρι, που έχει καταρτίσει ο Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος στα Άπαντα του Δόμου, εμπλουτισμένο για τις ανάγκες ενός σημερινού αναγνωστικού κοινού με λέξεις της καθαρεύουσας. □